

Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle Laukunkankaan (Enonkosken) entisen nikkeli-kaivoksen rikastehiekkajätealtaasta laittomiin suuntiin jatkuvien vuotojen tukkimattomuudesta

RAKYL 21.06.2023 § 90
858/11.03.02/2022

Valmistelija

Ympäristöpäällikkö Matti Rautiainen, puh. 044 417 4685,
matti.rautiainen@savonlinna.fi

Selostus

Eduskunnan oikeusasiamiehen puoleen voi kääntyä, kun epäilee, että viranomainen tai virkamies ei ole noudattanut lakia tai täyttänyt velvollisuuksiaan.

Oikeusasiamies tutkii kantelun, jos sen perusteella on aihetta epäillä, että viranomainen on toiminut lainvastaisesti tai jos oikeusasiamies muusta syystä katsoo siihen olevan aihetta.

Kantelun tutkinta on maksutonta. Kanteluasioiden käsittelyaikatavoite on enintään yksi vuosi. Jos kantelu ei johda varsinaiseen tutkintaan, vastaus kanteluun annetaan yleensä kolmen kuukauden kuluessa.

Oikeusasiamies ei yleensä tutki kanteluita, jotka koskevat kahta vuotta vanhempia asioita.

Kantelun aihe:

Savonlinnan rakennus- ja ympäristölautakunta on tehnyt kaupungin ympäristösuojeluviranomaisena keväällä 2023 poliisille tutkintapyyntö, jossa pyydetään selvittämään, onko Outokumpu Mining Oy turmellut entisen nikkeli-kaivoksen ympäristöä Savonlinnan ja Enonkosken raja-alueella sijaitsevalla Laukunkankaalla. Poliisi tutkii asiaa rikosnimikkeellä ympäristön turmeleminen.

Lautakunta on tehnyt samanaikaisesti poliisille myös toisen tutkintapyyntö, jossa se epäilee Etelä-Savon ÉLY-keskuksen laiminlyöneen valvontavastuunsa nikkeli-kaivoksen ympäristön seurannassa. Tätä poliisi tutkii rikosnimikkeellä virkavelvollisuuden rikkominen.

Savonlinnan rakennus- ja ympäristölautakunta on käsitellyt ympäristössä jatkuvaa tuhoa lukuisia kertoja, viimeksi maaliskuussa 2023.

Ympäristötuho vaatii ympäristön kunnostusta, joihin Etelä-Savon ÉLY-keskus ei ole velvoittanut kaivosyhtiötä – ei edes rikastejätehiekkaltaasta laittomiin suuntiin jatkuvien vuotojen tukkimista.

Lautakunnan teettämässä tutkimuksissa kesällä 2021 selvisi, että jätealtaan padot vuotavat ja erittäin hapanta vettä on johdettu ojittamalla laittomaan Särkijärven suuntaan, johon vesiä ei olisi saanut johtaa. Kaivosyhtiöllä oli vesioikeuden lupa johtaa rikastehiekkajätealtaan vesiä vain Sortavalanjärveen ja edelleen Tevanjoen kautta Haukiveteen.

Paikallisten asukkaiden mukaan haisevia jätevesiä ohjattiin laittomasti ojittamalla suoalue Särkijärveen 1990-luvulla. Ojituksen toimeksiannosta olisi vastannut kaivosyhtiö.

Myös Etelä-Savon ELY-keskuksen ohjaamassa opinnäytetyössä vuonna 2021 sekä Outokumpu Mining Oy:n teettämässä vesinäytetutkimuksissa vuonna 2022 saatiin samanlaisia tuloksia kuin lautakunnan teettämässä tutkimuksissa.

Lautakunnan mielestä myös valvontaviranomaisena toimineen Etelä-Savon ELY-keskuksen vastuiden selvittäminen on paikallaan, koska ympäristön turmelemista on tapahtunut jo vuosikymmenien ajan ilman hallinnollista asiaan puuttumista.

Silloisen Etelä-Savon ympäristökeskuksen jälkitarkkailuohjelma päättyi vuoden 2001 lopussa. Sen jälkeen säännöllistä ympäristön tilan seurantaa kaivoksen ympäristössä ei ole tehty.

Lautakunnan mielestä valvonnan puute on aiheuttanut sen, että ympäristötuhot ovat päässeet laajenemaan. On huomattava, että vesioikeus- ja kaivosluvat ovat valtion viranomaisten myöntämiä, joten valvontavastuukin on ollut valtion viranomaisilla.

Lautakunta ihmettelee, miksi - toisin kuin Talvivaarassa - Laukunkankaalla ei ole tehty minkäänlaisia padon korjaustoimenpiteitä senkään jälkeen, kun lautakunta pystyi omilla tutkimuksillaan osoittamaan vuodot laittomiin suuntiin sekä niiden aiheuttamat ympäristötuhot jo pari vuotta sitten. **Kun vanhasta toiminnasta aiheutuva ympäristön pilaamista havaitaan, on viranomaisen ryhdyttävä riittäviin toimenpiteisiin pilaantumisen jatkumisen ehkäisemiseksi, vaikka tarkkailuvelvoitetta ei olisi. Näin Etelä-Savon ELY-keskus ei kuitenkaan ole tehnyt. On käsittämätöntä, että ympäristötuhon annetaan edelleen jatkua.**

Yhdenvertaisuus ei toteudu lain edessä, jos yksityishenkilö ampuu kalalokin tai kaataa puun, jossa on mahdollisesti liito-oravan pesä, joutuu hän siitä rikosoikeudelliseen vastuuseen ja saa sakkoja. Mutta kun kaivosyhtiö aiheuttaa kymmenien hehtaarien suuruisen ympäristötuhon, asia jää kymmeniksi vuosiksi hoitamatta eikä automaattisesti joudu siitä vastuuseen, vaikka tuho on saattanut hävittää EU-mittakaavassa uhanalaisten viitasammakoiden ja lampikorentojen elinympäristöjä (laittomien vuotojen suunnilla Särkijärvellä ja Sakastinpurolla biotooppi on osin samanlaista kuin niillä Savonlinnan alueilla, joissa em. lajeja esiintyy).

Lehtitietojen mukaan Etelä-Savon ELY-keskuksen on yhdessä Outokumpu Mining Oy:n kanssa tutkinut Laukunkankaan aluetta. Yhtiö arvioi nykytilan selvittämisen kestävän jopa pari vuotta. Vasta sen jälkeen kunnostustoimille haetaan ympäristölupaa. Myös lupaprosessi kestää vuoden tai pari. Joten korjaavien toimenpiteiden suunnittelu ja ympäristöluvan hakeminen korjauksille voi viedä yhteensä jopa neljä vuotta. Ja koko ajan vuodot laittomiin suuntiin jatkuvat ja ylläpitävät ympäristötuhoa alueella, kun **tutkimusten varjolla rikastehiekkajätealtaan vuotoja ei tukita, vaikka ne eivät - mitä ilmeisimmin - vaadi ympäristölupaa**, kuten korjaustoimenpiteet Särkijärven ja Sakastinpuuron suunnilla

Lehtitietojen mukaan yhtiö on luvannut kunnostaa vanhan kaivosalueen tarvittavassa laajuudessa. Outokumpu louhi nikkeli- ja kuparimalmia Laukunkankaalta vuosina 1985 – 1994.

Savonlinnan rakennus- ja ympäristölautakunnan pöytäkirjojen mukaan:

Savonlinnan kaupungin ympäristönsuojelupalvelujen ottamien vesi- ja lietenäytteiden tulokset Savonlinnan kaupungin alueelta vuonna 2021 paljastivat Outokumpu Mining Oy:n laittoman toiminnan ja laiminlyönnit (rikastehiekkajätealtaan patojen vuodot muuhun kuin Sortavalanjärven suuntaan ja ojitukset näillä suunnilla) Laukunkankaan kaivoksen ympäristössä, jotka ovat johtaneet ympäristön tilan pilaantumiseen myös alueella, johon kaivosyhtiöllä ei ole ollut vesioikeuden ja edelleen vesiylioikeuden lupaa.

Paikallisten asukkaiden mukaan kaivosyhtiö on toimintansa aikana ojittanut painanteet Särkijärveen. Rambollin tekemien analyysien tulosten mukaan vesinäytteissä oli rikkiä huikeat 1600000 ja 1300000 ug/l, sulfaattia (SO₄) 5300 ja 4100 mg/l (eli 5300000 ja 4100000 ug/l) Vesinäytteiden pH oli 3,2 ja 3,0; sähkönjohtavuus 6100 ja 5000 uS/m ja nikkeli pitoisuus 1100 ja 470 ug/l.

Lietenäytteiden analyysitulosten mukaan lietteessä oli rikkiä 110000 ja 55000 mg/kg kuiva-ainetta ja rautaa 310000 ja 160000 mg/kg ka. Toisessa näytteessä nikkeliä oli 8,8 mg/kg ka (eli 8800 ug/kg ka).

Ympäristönsuojelupalvelujen toimeksiannosta Ramboll otti Särkijärvestä vesinäytteet 3.8.2021 ja pohjasedimentin pintakerroksesta 0 - 30 cm 26.8.2021 kokoomanäytteen, joka koostui kolmesta eri paikasta järveä tehdystä nostosta.

Vesinäytteiden analyysitulosten mukaan veden pH oli välillä 4,6 - 5,2 (alin jätealtaan alapuolisista painanteista johtavan ojaston edustalla), sähkönjohtavuus 420 - 440 uS/m, sulfaattia (SO₄) 190 - 200 mg/l (eli 190 000 - 200 000 ug/l), nikkeliä 30 - 35 ug/l ja sameus 0,39 - 0,72 NTU.

Sedimentinäytteen analyysitulosten mukaan rikkiä oli 30 000 mg/kg ja nikkeliä 84 mg/kg, kun niiden taustapitoisuutena voidaan pitää noin 2000 mg/kg ja 12 mg/kg (mediaaniarvot Suomen pienissä järvissä).

Lautakunta päätti 22.9.2021:

- 1) Edellyttää Etelä-Savon ELY-keskukselta toimenpiteitä Laukunkankaan ympäristön perusteelliseksi tutkimiseksi ja kunnostamiseksi - ja kaivosyhtiötä kunnostustoimenpiteiden maksajaksi.
- 2) Selvittää myös mahdollisuuksia saada juridiseen vastuuseen kaivosyhtiö ja kaivoksen rikastamojätteen ympäristöön pääsyn valvonnan laiminlyönyt Etelä-Savon ELY-keskus tekemällä näistä tutkimuspyynnön poliisille.

Tulosten seurauksen kävi ilmi Etelä-Savon vesi- ja ympäristöpiirin ja sittemmin Etelä-Savon ympäristökeskuksen ja Etelä-Savon ELY-keskuksen seurantatoiminnan olemattomuus Etelä-Savon merkittävimmän malminrikastustoiminnan suhteen. On huomattava, että kaivostoimintaan liittyvien vesilain mukaisten lupien valvontavastuu on valtion ympäristönsuojeluviranomaisen, ei kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävä. Kaivostoiminnan aikana valvontavastuuviranomaisen suorittamille

valvontakäynneille ei tietävästi edes kutsuttu kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen edustajaa.

Etelä-Savon ympäristökeskus on hyväksynyt Enonkosken kaivoksen jälkitarkkailuohjelman (8.7.1999). Jälkitarkkailuohjelma päättyi vuoden 2001 lopussa.

Ympäristökeskus katsoi, että jälkitarkkailua ei ole tarpeen jatkaa säännöllisesti. Mikäli kaivosalueella ilmenee aiemmasta kaivostoiminnasta johtuvia ympäristön kannalta haitallisia tekijöitä, ympäristökeskus tulee edellyttämään Outokumpu Mining Oy:tä ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin haitan korjaamiseksi.

Paikallisten asukkaiden mukaan kaivosyhtiön toimeksiannosta painanteet olisi ojitettu Särkijärveen 1990-luvun puolella, jonka seurauksena rikastejätealtaan vuotovesiä johdettiin vesioikeuden lupapäätöksestä poiketen myös Särkijärveen aiheuttaen järven eliöstön tuhon. Ojitukseen olisi ollut syynä painanteihin kertyneiden haisevien vuotovesien poistaminen. Ojituksen toteutti paikallinen kaivuriyrittäjä.

Laukunkankaalla ei ole tehty mitään toimenpiteitä rikastehiekkajätealtaan patojen vuotojen tukkimiseksi, vaikka vuodot laittomiin suuntiin ja niiden aiheuttamat ympäristötuhot ovat osoitettu Savonlinnan kaupungin ympäristönsuojelupalvelujen ottamien vesi- ja lietenäytteiden tuloksilla ja Etelä-Savon ELY-keskuksen ohjaaman opinnäytetyön tuloksilla vuonna 2021 ja nyttemmin Outokumpu Mining Oy:n Envineer Oy:llä teettämien vesinäytetutkimusten väliraportin tuloksilla vuonna 2022.

Em. opinnäytetyön yhteydessä vesinäytteitä otettiin mm.:

- Laukunkankaan suotovesiojasta
- Särkijärveen laskevasta ojasta
- Särkijärven laskupurosta

On huomattava, että ilmeisen tarkoitushakuisesti **näytteitä ei otettu tuhotusta Särkijärvestä eikä vuotavan rikastehiekkajätealtaan padon ympäristöstä Särkijärven suunnan suoalueelta eikä Sakastinpuron suunnan suoalueelta.**

Näytteenottokarttaan merkityn perusteella Laukunkankaan suotovesioja sijoittuu kaivosalueelle menevän tien ja Sortavalanjärven väliin paikkaan, jossa silmämääräisestikin on nähtävissä padon vuotovedet, kuten myös Särkijärven suunnan suoalueella ja Sakastinpuron suunnan suoalueella. Laukunkankaan suotovesiojassa näytteenottoajankohtana 27.10.2021 pH oli 3,1 ja sulfaatti 3200 mg/l.

Särkijärveen laskevasta ojasta, läheltä Särkijärveä 22.9.2021 otetussa näytteessä pH oli 3,2 ja sulfaatti 820 mg/l.

Särkijärven laskupurosta 22.9.2021 otetussa näytteessä pH oli 5,7 ja sulfaatti 190 mg/l.

Särkijärveen laskeva oja osoittaa rikastehiekkajätealtaan padon vuodon jatkuvan Särkijärveen. Myös Särkijärven laskupuron pH on tasolla, joka ei mahdollista kalojen, ym. vesieliöstön elämää purossa.

Savonlinnan kaupungin ympäristönsuojelupalvelujen tilauksesta kesällä 2021, myös Ramboll Finland Oy:n ottamat Särkijärven vesinäytteiden analyysitulokset osoittavat koko järven olevan tilassa, joka ei mahdollista kalojen, ym. vesieliöstön elämää järvessä.

Sakastinpuron suunnan suoalueelta löytyy silmämääräisten havaintojen perusteella pintavesiä, joissa on nähtävissä rikastehiekkajätealtaan padon vuotavan myös sinne suuntaan. Tämän osoittavat myös ympäristönsuojelupalvelujen syksyllä 2021 tilaamien vesinäytteiden analyysitulokset. Opinnäytetyön yhteydessä 23.9.2021 otettu vesinäyte "Oja Sakastinpuroon" osoittaa korkean sulfaattipitoisuuden 2800 mg/l, vaikka pH on neutraali 7.

Lautakunta päätti 28.9.2022 § 154 todeta, että sen käyttöön saadut Ramboll Finland Oy:n suunnittelijan toimittamat opinnäytetyönsä yhteydessä tuotetut tutkimustulokset vahvistavat ympäristönsuojelupalvelujen kesällä ja syksyllä 2021 ottamien vesinäytteiden analyysitulosten kertoman rikastehiekkajätealtaan padon vuodoista joka suuntaan, jonka seurauksena kaivosyhtiö on laittomasti pilannut ympäristöä Särkijärven ja Sakastinpuron suunnilla.

Lautakunta pitää opinnäytetyönsä yhteydessä tuotettuja tutkimustuloksia riittämättöminä, koska niissä ei ole kattavasti tutkittu Särkijärveä (ei vesinäytetutkimusta, ei pohjalietetutkimusta, ei kala- ja vesieliöstötutkimusta) eikä Särkijärven suunnan ojitetua suoaluetta. Näyttää siltä, että rikastehiekkajätealtaan pato vuotaa eniten juuri laittomaan Särkijärven suuntaan.

Myöskään Sakastinpuron suunnan suoaluetta ei ole kattavasti tutkittu (vain yksi näytepiste laajalla, osin ojitetulla suoalueella).

Lautakunta vaati tutkimustoiminnan jatkamista kaivosalueen ympäristössä.

Outokumpu Mining Oy:n Envineer Oy:llä vuonna 2022 teettämien vesinäytetutkimusten väliraportin tulosten mukaan mm.:

Suotovesien vaikutukset ovat tämän näytekerroksen perusteella havaittavissa kaivoksen ympäristön vesistöissä Särkijärven (rikastushiekka-alueen lohkot LA ja LB), Polvijärvien (lohkot EA ja EB) ja Sortavalanjärven (lohkot PA ja PB sekä kaivoksen ylivuoto) suunnalla. Lisäksi patorakenteissa käytetystä sivukivestä aiheutuu tulosten perusteella jossain määrin kuormitusta.

Särkijärven suuntaan voi tulosten perusteella kulkeutua merkittävää metallikuormitusta ja Polvijärvien suuntaan merkittävää sulfaattikuormitusta.

Merkittävin kuormitus Särkijärveen tulee rikastushiekka-alueen suunnasta tulevasta uomasta, jossa on nähtävissä rikastushiekka-alueen vaikutus alhaisena pH:na ja korkeina sulfaatti- ja metallipitoisuuksina.'

Särkijärvestä purkautuvassa vedessä on vielä nähtävissä rikastushiekka-alueen vaikutus, lähinnä kohonneena sulfaattipitoisuutena.

Väliraportti on kokonaisuudessaan esillä kokouksessa.

Lautakunta päätti 22.3.2023 § 43 merkitä tiedoksi Laukunkankaan kaivoksen ympäristötutkimuksen väliraportin tulokset syksyltä 2022 ja lautakunnan päätöksen 22.9.2021 kohdan 2 toimeenpanon.

Yritysvaikutusten arviointi

Entisen kaivostoiminnan aiheuttaman ympäristötuhon kunnostamisella on merkittävä aluetaloudellinen vaikutus sekä maansiirto- ja kuljetusyrittäjien että Haukiveden alueen matkailuyritystoiminnan kannalta.

Esittelijä

Ympäristöpäällikkö Rautiainen Matti, puh. 044 417 4685,
matti.rautiainen@savonlinna.fi

Päätösehdotus

Savonlinnan rakennus- ja ympäristölautakunta päättää tehdä kantelun eduskunnan oikeusasiamiehelle Etelä-Savon ELY-keskuksesta, ettei se viranomaisena ole ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin ympäristötuhoa aiheuttaneiden entisen nikkelikaivoksen rikastehiekkajätealtaasta laittomiin suuntiin jatkuvien vuotojen tukkimiseksi Itä-Suomen vesioikeuden myöntämien lupien vastuunvalvojana.

Päätös

Ehdotus hyväksyttiin.

Toimenpiteet

Eduskunnan oikeusasiamies